

25 DE ANI AI SECTORULUI DE GĂGĂUZOLOGIE

Dr. Liubov CIMPOIEȘ

Dr. Diana NICOGLO

25 YEARS OF THE GAGAUZIA SECTOR

In this article scientific activity of the Department of Gagauz ethnology (Institute of the cultural heritage of ASM) is presented. This Department was created 25 years ago and is a unique scientific structure in the world, where problems, connected with culture and history of gagauzians are studied. During these years employees of the Department were published scientific works in the field of ethnology, folklore, linguistics, history of the gagauzians.

Cercetările autohtone în domeniul găgăuzologiei își au începutul în doua jumătate a anului 1946. Grație unei activități științifico-organizatorice și sociale fructuoase, desfășurate de istoricul moldovean Ivan Meșceriuc, problema găgăuzologiei s-a constituit într-un domeniu științific distinct, care ulterior își va găsi susținere în cadrul Academiei de Științe a URSS și Ivan Meșceriuc va deveni coordonatorul cercetărilor în domeniul găgăuzologiei în cadrul Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS.

Interesul sporit față de problema găgăuzilor a condiționat instituirea, la 1 septembrie 1959, în componența Institutului de Lingvistică și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS, a unui grup mobil bulgaro-găgăuz de cercetare complexă, în care au fost cooptați etnograful Maria Filimonova, filologii Boris Tucan și Elena Colța. Conducerea grupului a fost încredințată aceluiași I. I. Meșceriuc.

Grupul și-a concentrat atenția pe pregătirea pentru editare a unui dicționar găgăuz-rus-moldovenesc, necesar pentru cercetări etnografice (vestimentație, țesut, unelte agricole etc.) și probleme istorice (a doua migrare a bulgarilor și găgăuzilor în Basarabia, dezvoltarea social-economică a așezărilor bulgaro-găgăuze în prima jumătate a secolului al XIX-lea etc.). În paralel, erau selectate informații istorice și recente pentru realizarea hărții așezărilor bulgaro-găgăuze din Bugeac. În mai 1961 însă, acest grup a fost desființat și, în consecință, cercetările ulterioare ale problemelor actuale ale găgăuzologiei, realizate de I. I. Meșceriuc și noua generație de savanți, a avut un caracter privat.

Peste mai bine de un sfert de secol, abia în ianuarie 1987, în componența Secției de Etnografie și Studiul Artelor a Academiei de Științe a RSS Moldovenești a fost creat un grup complex de cercetare specializat în găgăuzologie, format din patru persoane: cercetătorii științifici superiori Stepan Curoglo și Maria Marunevici, ambii doctori în istorie, cercetătorul științific al Institutului de Limbă și Literatură Elena Colța și cercetătorul științific inferior al aceluiași institut Piotr Cebotari. Conducerea acestui grup era asigurată provizoriu de Maria Marunevici. Astfel, au fost puse bazele concentrării potențialului științific din republică pentru organizarea cercetărilor privind problemele actuale ale găgăuzologiei.

Sectorul de Găgăuzologie al Academiei de Științe a fost fondat la 20 iulie 1987, printr-o hotărâre a Guvernului Republicii Moldova, cu scopul de a satisface cât mai deplin necesitățile poporului găgăuz la capitolul știință, cultură și educație.

Pe parcurs, componența sectorului a fost completată cu specialiști cu renume în materie de filologie, etnologie și istorie a găgăuzilor: Gavril Gaidarji, doctor în filologie, conferențiar la Institutul Pedagogic de Stat „Alec Russo” din Bălți; Nicolai Tufar, doctor în istorie, conferențiar la Institutul Politehnic din Chișinău; Maria Durbailo, Liubov Cimpoieș, Georghii Câșlali.

În unitatea de cercetare științifică, formată atunci, cercetătorii găgăuzi Stepan Curoglo, Maria Marunevici, Gavril Gaidarji, Elena Colța, Piotr Cebotari au venit cu un potențial științific semnificativ acumulat pe parcursul anilor. Fuseseră deja susținute câteva teze de doctor în domeniul lingvisticii, istoriei și etnografiei și publicate monografiile: «Гагаузский синтаксис: Относительное и бессоюзное подчинение придаточных» (G. A. Gaidarji, 1973), «Гагаузский синтаксис: Придаточные предложения союзного подчинения» (G. A. Gaidarji, 1981), «Семейная обрядность гагаузов XIX – нач. XX в.» („Tradițiile familiare ale găgăuzilor în sec. al XIX-lea – înc. sec. XX”, S. S. Curoglo, 1980), «Поселение, усадьба и жилище гагаузов Пруто-Днестровского междуречья» („Așezarea, curtea cu anexele gospodărești și locuința găgăuzilor în interfluviul Pruto-Nistean”, M. V. Marunevici, 1980), «Социалистические преобразования в быту и культуре гагаузского населения Молдавской ССР» („Transformările socialiste în cultura materială și spirituală a găgăuzilor din RSSM”, S. S. Curoglo, M. V. Marunevici, 1983). De asemenea, a văzut lumina tiparului „Dicționarul găgăuz-rus-moldovenesc” («Гагаузско-руско-молдавский словарь», 1973), cu un volum

de 11 500 cuvinte, alcătuit de Gavril Gaidarji, Elena Colța, Liudmila Pokrovskaja, Boris Tucan, sub redacția lui Nicolai Baskakov. Materialele elaborate de Elena Colța au fost incluse în „Atlasul dialectologic al limbilor turcice” («Диалектологический атлас тюркских языков»). Compartimentele privind limba găgăuză din „Atlasul lingvistic al Europei” («Лингвистический атлас Европы») au fost elaborate de Gavril Gaidarji și Elena Colța.

În primii ani de funcționare a sectorului au fost organizate câteva expediții de teren, semnificative pentru cercetarea complexă a culturii materiale și spirituale a găgăuzilor: în Regiunea Zaporojie din Ucraina (1987); în Republicile Autonome Kabardino-Balkaria și Osetia de Nord din Rusia (1988); în satele găgăuze din Basarabia (Republica Moldova și Regiunea Odesa a Ucrainei, 1990-1991); în fostele sate găgăuze din Regiunea Edirne (Turcia), în satele de pe țărmul bulgar al Mării Negre și Dobrogea românească (1993). Materialul acumulat în aceste expediții, descifrat, sistematizat și arhivat în arhiva Sectorului, a devenit unul fundamental pentru elaborarea viitoarelor studii atât pentru oamenii de știință din mediul academic, cât și pentru doctoranzii și colaboratorii Universității de Stat din Comrat.

În diferite perioade de timp, o contribuție inestimabilă la formarea și dezvoltarea găgăuzologiei au adus conducătorii Sectorului de Găgăuzologie: Maria Marunevici, Stepan Curoglo, Gavril Gaidarji, Ion Dron, Liubov Cimpoieș.

În primii ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova, Sectorul de Găgăuzologie, fiind unica instituție găgăuză științifică și culturală din țara noastră, participă activ, prin colaboratorii săi Gavril Gaidarji, Elena Colța și Stepan Curoglo, la elaborarea actelor normative referitoare la limba găgăuză, la elaborarea și realizarea programului de trecere în 1995 a limbii găgăuze de la grafia chirilică la grafia latină, la elaborarea și adoptarea noilor reguli ortografice ale limbii găgăuze, la elaborarea manualelor școlare și pentru instituțiile superioare de învățământ.

Și astăzi Sectorul „Etnologia Găgăuzilor” din componența Institutului Patrimoniului Cultural rămâne a fi singura structură academică având ca scop realizarea cercetărilor fundamentale și aplicative în domeniul găgăuzologiei – unul dintre cele mai nevalorificate domenii ale turcologiei.

În perioada activității Sectorului, au fost editate mai multe lucrări fundamentale în etnologie și etnografie, folclor și lingvistică, istorie: monografii, dicționare, culegeri de articole și culegeri de materiale folclorice (peste 50 de lucrări), au fost publicate

peste o mie de articole științifice și de popularizare a științei în țară și peste hotare. Colaboratorii Sectorului au participat la organizarea și desfășurarea a mai bine de 200 de foruri științifice naționale și internaționale; au fost organizatorii unor congrese și conferințe internaționale la care au participat reprezentanții a peste zece țări.

Potențialul științific al sectorului a crescut semnificativ, mai ales în ultimul deceniu. Colaboratorii și doctoranzii sectorului au susținut zece teze de doctor în științe, inclusiv două teze de doctor habilitat.

Pe parcursul celor 25 de ani, colaboratorii Sectorului „Etnologia Găgăuzilor” au întreprins cercetări pe următoarele direcții științifice:

1. Filologie și lingvistică (sintaxă, ortografie, lexicologie, terminologie): dr. în filologie Gavril Gaidarji; Elena Colța; dr. hab. Ion Dron; dr. în filologie Valentina Sâciova, Valentina Cotenco, Evdochia Soroceanu;

2. Cultura materială (locuința, vestimentația, alimentația, torsul, meșteșugurile și activitățile gospodărești): dr. în istorie Maria Marunevici și dr. în istorie Diana Nicoglo;

3. Cultura spirituală (tradițiile calendaristice și familiale): dr. în istorie Stepan Curoglo, dr. hab. în istorie Elizaveta Cvilincova, dr. în filologie Evdochia Suroceanu;

4. Folclor (eposul dastan, poveștile magice, baladele): dr. în filologie Liubov Cimpoieș, dr. în filologie Vitalii Sârf, Piotr Cebotari, Maria Durbailo, dr. hab. Elizaveta Cvilincova;

5. Probleme istorice și etnodemografice: dr. în istorie Stepan Curoglo, dr. în istorie Maria Marunevici, dr. în istorie Nicolai Tufar, dr. în istorie Nelia Ceaplâghina, dr. în istorie Olga Radova, Georghii Cășlâl.

Activitatea științifică fructuoasă a Sectorului este confirmată și de seria de monografii editate în ultimii ani de colaboratorii săi: Ion Dron (2001), Liubov Cimpoieș (1997); Olga Radova (2001); Elizaveta Cvilincova (2002, 2007, 2011); Diana Nicoglo (2004); Ivana Bancova (2004); Evdochia Soroceanu (2006).

În condițiile unei finanțări deficitare a multor direcții științifice de cercetare, în urma dificultăților cu care se confrunta editarea lucrărilor științifice, organizarea expedițiilor, stagiilor și deplasărilor, un grup de colaboratori din mediul academic (Liubov Cimpoieș, în calitate de fondator, și membrii consiliului Piotr Cebotari, Ivana Bancova, Diana Nicoglo) au instituit, în anul 2000, *Fondul de susținere și dezvoltare a științei și culturii găgăuzilor*

„Kainak”. Obiectivul lui fundamental a devenit publicarea lucrărilor științifice, acumulate în Sectorul de Găgăuzologie. În scurt timp, fondul „Kainak” a organizat, în colaborare cu AȘM, două conferințe științifice internaționale. Au fost implementate peste 20 de proiecte privind editarea publicațiilor științifice acumulate, marea majoritate a proiectelor fiind realizate, au fost elaborate și publicate 12 cărți (inclusiv noul „Dicționar găgăuz-rus-român”), zece cărți având tangență nemijlocită cu temele de cercetare ale Sectorului.

Nivelul profesionist înalt al colaboratorilor academici este atestat și prin faptul că în ultimul deceniu cercetătorii Sectorului sunt invitați constant ca membri ai Consiliilor științifice, ai Senatelor, fac parte din diferite comisii din cadrul Ministerului Educației, ale Biroului Cercetărilor Interetnice și din comisiile guvernamentale privind acreditarea instituțiilor superioare de învățământ, sunt președinți ai comisiilor de susținere a examenelor de stat la universități, președinți ai concursurilor naționale, conducători ai tezelor de doctorat/masterat și profesori universitari.

Realizările științifice ale colaboratorilor în domeniul găgăuzologiei au fost apreciate la înalta lor valoare, atât în Republica Moldova, cât și peste hotarele țării. Gavril Gaidarji în decembrie 1997 s-a învrednicit de titlul „Om emerit al științei din Republica Moldova” și titlul onorific „Cetățean al Găgăuziei nr. Unu”; numele său îl poartă Liceul Teoretic din Comrat.

Bustul savantului Maria Marunevici, politician și unul dintre fondatorii Republicii Găgăuze, a fost instalat pe „Aleea Slavei” din Comrat. Stepan Curoglo a fost ales deputat în primul Parlament al Republicii Moldova. Meritele sale au fost apreciate cu medalia „Mihai Eminescu” și „Ordinul de Onoare”.

Ion Dron a fost decorat cu medalia „Veteran al muncii”, diploma și premiul Asociației Bibliotecarilor din Moldova, iar în 1999 i s-a conferit titlul „Omul Anului”; a fost laureat al ziarelor și revistelor „Știința” (1995), „Limba română” (1998), „Mesagerul” (1998), „Natura” (2000). Numele lui Ion Dron a fost inclus în ediția enciclopedică „5000 de personalități ale lumii”, ediția a VII-a, publicată în SUA în 1999.

Elena Colța, în 1985, a fost decorată cu medalia „Veteran al muncii”. Liubov Cimpoieș a primit titlul onorific „Folcloristul anului în lumea turanică” (2003, Ankara), pentru contribuția adusă la folclorul și cultura turanică, a obținut Premiul Internațional pentru aportul în dezvoltarea folclorului, literaturii

populare a găgăuzilor și contribuția adusă la activitatea organizației „KIBATEK” („Organizația internațională privind literatura turanică din Cipru, Balcani, Eurasia și Turcia”).

Pentru contribuția științifică deosebită în dezvoltarea limbii, culturii și istoriei poporului găgăuz Evdochia Soroceanu, Liubov Cimpoieș, Vitalie Sârf și Elizaveta Cvilincova au fost decorați cu medalia „20 de ani ai Găgăuziei”. Diplome de onoare ale Academiei de Științe a Moldovei „Pentru promovarea rezultatelor cercetării pe arena internațională și în legătură cu sărbătorirea Zilei Mondiale a Științei” au primit Liubov Cimpoieș și Elizaveta Cvilincova.

Colaborarea cercetătorilor Sectorului cu centrele științifice și de cercetare din alte țări, precum Rusia, Ucraina, Azerbaidjan, România, Bulgaria, Turcia, Germania, Norvegia, Canada, Polonia și Franța, este de lungă durată și foarte eficientă. Mai cu seamă în domeniul cercetărilor complexe pe problemele găgăuzologiei, dar și în cel al cercetărilor de teren, direcționate pe studiul regiunilor istorico-etnografice ale spațiului balcano-dunărean sau carpato-balcanic.

Astfel, colaboratorii sectorului au prezentat comunicări la o serie de simpozioane moldo-ruse, inițiate de Mihail N. Guboglo, doctor în istorie, profesor, conducătorul Centrului de studii al relațiilor interetnice al Institutului de Etnologie și Antropologie al Academiei de Științe a Rusiei, și desfășurate în parteneriat cu Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM și Universitatea de Stat din Comrat, dedicate, cu precădere, istoriei, mentalității, culturii materiale și spirituale a găgăuzilor. Peste 40 de articole sunt publicate în serialul «Курсом развивающейся Молдовы» (în zece volume). O realizare de proporții este și proiectul Fondului Științific Umanitar al Rusiei „Găgăuzii: istoria în cultură și cultura în istorie”, în care au fost implicați toți colaboratorii sectorului. Ei sunt și autorii numeroaselor compartimente ale monografiei colective „Găgăuzii” («Гаргузы») publicată recent la Moscova grație redactorului principal Mihail Guboglo.

Colaboratorii sectorului cooperează cu diferite organizații internaționale. Astfel, Liubov Cimpoieș este reprezentanta Republicii Moldova în organizația internațională „KIBATEK” („Organizația literară din Cipru, Eurasia, Turcia și țările balcanice”), reprezentant permanent al delegației găgăuze la „Congresul solidarității și prieteniei femeilor din lumea turcă”, membră a colegiului de redacție al revistelor științifice și al almanahurilor literare „Milli folkloru” (Ankara, Turcia), „Turnelar” (Cipru), «Вестник Тюркского мира» (Mahacikala, Daghestan, Rusia),

„Günsel sanaat” (Alanya, Turcia). Evdochia Soroceanu este reprezentantul permanent al Republicii Moldova în „Uniunea femeilor turce din țările balcanice” („Balkan Türk Kadınlar Birliđi”).

Actualmente, colaboratorii Sectorului „Etnologia găgăuzilor” investighează o temă integrală – „Găgăuzii în spațiul etnocultural al Republicii Moldova”, care presupune un spectru larg de cercetări în domeniul culturii tradițional-materiale a comunității etnice a găgăuzilor. Aceste cercetări vor permite elucidarea sistemului de valori tradiționale ale poporului găgăuz, specificarea factorilor de consolidare în spațiul etnocultural moldovenesc și a rezultatelor interacțiunilor interetnice.

În anul curent, cu ocazia aniversării unui pătrar de veac de la reînstituționalizarea găgăuzologiei la Academia de Științe a Moldovei, au fost planificate mai multe acțiuni științifice prilejuite de eveniment. Primul dintre acestea a fost cel de-al VIII-lea *Simpozion de heraldică*, dedicat simbolurilor găgăuzilor și organizat în ziua de 5 aprilie 2012 în Sala mică a AȘM de Institutul Patrimoniului Cultural în colaborare cu Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore” și Comitetul Executiv al UTA Găgăuzia. Urmează alte manifestări la Chișinău și Comrat în iulie, septembrie și octombrie.

Nicolae Coțofan. *Farfurii decorative*, în cadrul studioului personal al maestrului